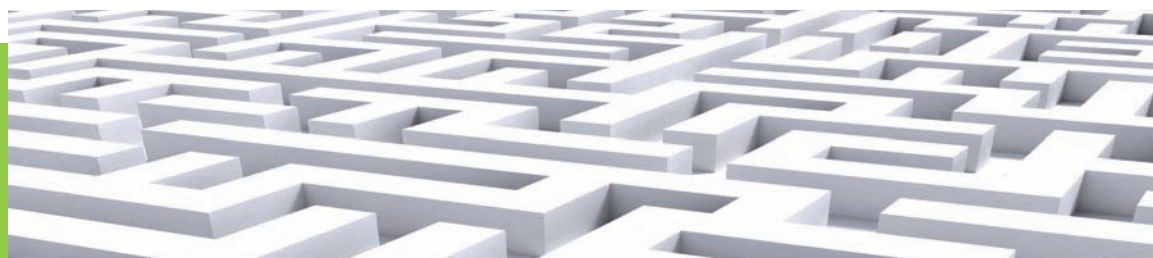

Základy práva

Petr Zima

PRÁVO

2. aktualizované vydání

Základy práva

Petr Zima

Základy práva

2.
AKTUALIZOVANÉ
VYDÁNÍ

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMIE A MANAGEMENTU
Praha 2010

Důležitá informace pro studenty: čísla zákonů a paragrafů zde nejsou k tomu, abyste je biflovali. Slouží pro vaši orientaci, abyste věděli, kde příslušné pravidlo chování nebo řešení problému hledat. V dohledné době totiž má dojít k rozsáhlé rekonstrukci soukromého práva a očíslování paragrafů v občanském a v obchodním zákoníku se zřejmě podstatně změní. Důležité je však pochopení principů, které právní řád ovládají.

Základy práva

Petr Zima

Copyright © Vysoká škola ekonomie a managementu 2010.

Vydání druhé. Všechna práva vyhrazena.

ISBN 978-80-86730-56-1

Vysoká škola ekonomie a managementu

www.vsem.cz

Žádná část této publikace nesmí být publikována ani šířena žádným způsobem a v žádné podobě bez výslovného svolení vydavatele.

Kontakt na autora: petr.zima@vsem.cz
 pzima@svabzima.cz

Obsah

1. Úvod do studia práva	5
1.1 Význam práva pro podnikání	6
1.1.1 Proč se mají ekonomové zabývat právem?	6
1.1.2 Právní rizika podnikání a transakční náklady	6
1.1.3 Trendy ve vývoji rizik	11
1.1.4 Informace o právu	12
1.2 Pojem právo	13
1.2.1 Pojem „právo“ a vznik a funkce práva	13
1.2.2 Právní vědomí a mimoprávní normativní systémy	19
1.2.3 Základní právní systémy	24
2. Český právní systém	31
2.1 Prameny práva	32
2.1.1 Prameny práva obecně	32
2.1.2 Ústavní systém	36
2.1.3 Normativní právní akty – běžné zákony atd.	43
2.1.4 Mezinárodní smlouvy	47
2.1.5 Právní principy	48
2.1.6 Další prameny práva	49
2.2 Právní normy	51
2.2.1 Kogentní v. dispozitivní právní normy	52
2.2.2 Klasická struktura právní normy	53
2.2.3 Výklad právní normy	55
2.3 Právní vztahy	57
2.3.1 Právní subjekty	57
2.3.2 Subjektivní práva a právní povinnosti	63
2.3.3 Právní skutečnosti	64
3. Věcná práva	79
3.1 Obecně o věcných právech	80
3.1.1 Pojem věc	80
3.1.2 Nemovité a movité (a zvířata)	80
3.1.3 Součást věci a její příslušenství	82

3.2	Vlastnické právo a držba	83
3.2.1	Obsah vlastnictví	83
3.2.2	Nabývání a zánik vlastnického práva	87
3.2.3	Zásahy do vlastnického práva	88
3.2.4	Držba	91
3.3	Zástavní právo	92
3.4	Věcná břemena	93
3.5	Předkupní právo s účinky věcného práva	95
3.6	Zadržovací právo	96

4. Smluvní právo 101

4.1	Základní principy smluvního práva	102
4.1.1	Princip smlouvy – konsens, autonomie vůle, ochrana slabší strany	102
4.1.2	Vznik smlouvy – návrh a přijetí	105
4.1.3	Výklad smluv	109
4.1.4	Obchodní podmínky a rámcové smlouvy	112
4.2	Smlouva o smlouvě budoucí	114
4.3	Riziko neplatnosti a neúčinnosti smluv	117
4.3.1	Obecně o neplatnosti a neúčinnosti	117
4.3.2	Relativní neplatnost	117
4.3.3	Absolutní neplatnost	119
4.3.4	Riziko neúčinnosti smlouvy	122
4.4	Zajištění splnění smluv	124
4.4.1	Možnosti zajištění plnění ze smluv	124
4.4.2	Zástavní právo smluvní	124
4.4.3	Ručení	128
4.4.4	Smluvní pokuta	130
4.4.5	Další zajišťovací instituty	133
4.5	Změny v obsahu závazků (smluv)	135
4.5.1	Změna v obsahu závazku (smlouvy)	135
4.5.2	Změna v osobě účastníka smlouvy	136
4.6	Některé důsledky nesplnění smluvní povinnosti	139
4.6.1	Odstoupení od smlouvy	139
4.6.2	Odpovědnost za vady	140
4.7	Zánik závazků ze smluv	142
4.7.1	Splnění	142
4.7.2	Dohoda	143
4.7.3	Nemožnost plnění	144
4.7.4	Zánik závazků jako důsledek právní události	145

4.7.5	Zánik závazků odstoupením a výpovědí	145
4.7.6	Další způsoby zániku závazku – započtení, prekluze, promlčení, splnutí	146
4.8	Některé smluvní typy	150
4.8.1	Obecně	150
4.8.2	Spotřebitelské smlouvy (§ 52 a násl. obč. zák.)	150
4.8.3	Klasické smluvní typy	152
4.8.4	Kupní smlouva	153
4.8.5	Smlouva o dílo	158
4.8.6	Smlouva nájemní	162
4.8.7	Smlouvy příkazní, zprostředkovatelské a o obchodním zastoupení	163
4.8.8	Některé další smluvní typy	165
5.	Odpovědnost za škodu. Bezdůvodné obohacení	171
5.1	Základy odpovědnosti za škodu	172
5.2	Prvky odpovědnosti za škodu	174
5.2.1	Protiprávní úkon	174
5.2.2	Vznik škody	180
5.2.3	Příčinná souvislost	186
5.2.4	Zavinění	186
5.3	Společná odpovědnost za škodu	188
5.4	Spoluzavinění poškozeného	190
5.5	Zvláštní druhy mimosmluvní odpovědnosti za škodu	192
5.6	Bezdůvodné obohacení	197
6.	Řešení sporů	203
6.1	Občanské soudní řízení	204
6.1.1	Soustava soudů	204
6.1.2	Zásady občanského řízení a jeho průběh	205
6.1.3	Základní typy žalob	210
6.1.4	Zahájení řízení	211
6.1.4	Podmínky řízení	216
6.1.5	Další postup řízení a dokazování	217
6.1.6	Rozhodnutí soudu	222
6.1.7	Opravné prostředky	223
6.1.8	Výkon rozhodnutí	226
6.2	Rozhodčí řízení	228
6.3	Cizí prvek v řízení	230

7. Exkurs do trestního práva	237
7.1 Pojem trestního práva a jeho zařazení v systému českého práva	238
7.2 Prameny trestního práva	240
7.3 Některé principy trestního práva	240
7.4 Základy trestní odpovědnosti	242
7.5 Okolnosti vylučující protiprávnost	245
7.6 Trestní sankce	246
7.7 Zásady trestního řízení	248
8. Exkurs do správního práva	255
8.1 Základní pojmy	256
8.2 Prameny správního práva	258
8.2 Principy správního práva	258
8.4 Subjekty veřejné správy	259
8.5 Správní akty	260
8.6 Správní delikty	261
8.7 Správní řízení	262
8.8 Soudní řízení správní	263
Přílohy	
Glosář	268
Vzorový test	278
Řešení vzorového testu	281
Jiné učebnice práva pro neprávnický	282
Nejdůležitější zkratky	283

Jak používat tuto učebnici

Tuto knihu můžete jednoduše přečíst od začátku do konce, ale mnohem užitečnější vám bude s perem a papírem. Nejeftivnější formou učení je aktivní učení, a proto jsme naplnili text cvičeními, abyste se přesvědčili, jak učivo zvládáte. Každá kapitola také obsahuje cíle, souhrn kapitoly a rychlý kviz. Následující body vám objasní, jak s knihou pracovat co nejeftivněji:

- a) Vyberte si kapitolu, kterou budete studovat, přečtěte si úvod a cíle na začátku kapitoly.
- b) Poté si přečtěte samotnou kapitolu. Vyřešte jednotlivá cvičení tak, jak jdou za sebou. Výsledky cvičení budou diskutovány na ústních seminářích.
- c) Při čtení používejte poznámkový sloupec a přidávejte vlastní komentáře, odkazy na další materiál atd. Pokuste se formulovat své vlastní názory. V právu je mnoho věcí otázkou výkladu a často je zde prostor pro alternativní názory. Čím hlubší dialog s knihou povedete, tím více ze svého studia získáte.
- d) Až dočtete kapitolu, znovu si přečtěte souhrn kapitoly. Poté se vraťte k cílům na začátku kapitoly a položte si otázku, zda jste jich dosáhli.
- e) Nakonec upevněte své znalosti tím, že písemně vyřešíte test v závěru knihy. Své odpovědi si můžete zkontrolovat tak, že se podíváte zpět do textu. Návrat k textu a hledání významných detailů dále zlepší pochopení předmětu.
- f) Další případy a vzorové testy naleznete v průběhu roku na internetových stránkách VŠEM.

Značky a symboly v učebním textu

Struktura distančních učebních textů je rozdílná již na první pohled, a to např. v zařazování grafických symbolů – značek.

Specifické grafické značky umístěné na okraji stránky upozorňují na definice, cvičení, příklady s postupem řešení, klíčová slova a shrnutí kapitol. Značky by měly studenta intuitivně vést tak, aby se již po krátkém seznámení s distanční učebnicí dokázal v textu rychle a snadno orientovat.

Definice

Upozorňuje na definici nebo poučku pro dané téma.

Příklad – případová studie

Označuje příklady a jejich řešení. Jde o skutečné případy a skutečná rozhodnutí soudů.

Klíčová slova

Upozorňuje na důležité výrazy či odborné termíny nezbytné pro orientaci v daném tématu.

1

kapitola

Úvod do studia práva

1. kapitola

Úvod do studia práva

„Právo není telefonický seznam zákonů a sterilních abstraktních pojmů. Právo je schopnost rychle pochopit podstatu argumentace a ještě rychleji přijít s vlastními protiargumenty. V právu, stejně jako v reálném životě, se odpovědi nedělí na ty jediné správné a ty jediné špatné. Dělí se na obhajitelné a neobhajitelné.“

M. BOBEK: *O (ne)reformovatelnosti studia práv v Čechách*, Právní rozhledy č. 10/2005, s. 365

Úvod

V první části první kapitoly bude vysvětlen význam práva pro podnikání a smysl základních právních principů v jejich ekonomickém kontextu, s cílem umožnit pochopení právního prostředí pro podnikání, významu předvídání právních rizik (rizik neplnění slibů, nevymahatelnost plnění, rizika úpadku dlužníků, rizik nové legislativy a změny ve výkladu právního předpisu soudy, právní problémy globalizace, regulace EU aj.) a reakce na ně, metody řízení těchto rizik. Rovněž bude diskutována právní stránka transakčních nákladů v podnikání (náklady spojené se zahájením podnikání, náklady převodu vlastnictví, náklady zajištění plnění, právní pomoc atd.). Znalost právního prostředí je třeba chápat jako obchodní aktivum. V další části se budeme věnovat pojmu práva, tomu, jak je možné právo (jednotlivé jeho části) třídit a jaké jsou jeho funkce. Závěrem se zmíníme o pojmu mimoprávní normativní systémy a jejich působení na právo. V poslední části popíšeme základní právní systémy.

Cíle kapitoly

- Pochopit význam práva pro hospodářství.
- Seznámit se s možnými právními riziky podnikání v jednotlivých oblastech podnikání s uvedením několika případů.
- Definovat pojem právo a poznat jeho funkce ve společnosti.
- Seznámit se se základními právními systémy.
- Získat přehled o tom, kde jsou k dispozici aktuální informace o právních předpisech, judikatuře a doktríně.

1.1

Význam práva pro podnikání

1.1.1 Proč se mají ekonomové zabývat právem?

Někdo si může myslet, že právo nepotřebuje, protože je nebo chce být ekonom, finanční poradce, manažer atp. Může si to myslet každý. Ale jen do okamžiku, než zjistí (buď jako viník, či oběť), že nedání přednosti v jízdě nebo nepřiměřená rychlost může mít fatální právní důsledky. Nebo než zjistí, že dostal výpověď z pracovního poměru nebo že někomu musí dát výpověď. Nebo než zjistí, že je proti němu vedeno insolvenční řízení atd. Všimli jste si někdy toho, že ve velkých i menších knihkupectvích jsou právní a ekonomické publikace zpravidla hned vedle sebe? Manažeři a ekonomové, jakož i příslušníci dalších profesí se chtě nechtě musí zabývat právními otázkami, neboť různé obchodní transakce a jiné výsledky lidské činnosti či nečinnosti mají velmi často právní důsledky. Není také náhodou, že existuje zvláštní vědní směr nazvaný Law and Economics.¹⁾ Někdy bývalo právo chápáno jako překážka podnikání (příkladem může být právní úprava a praxe obchodního rejstříku do r. 2005); známý je v této souvislosti citát Tomáše Ježka, bývalého ministra pro privatizaci, o útěku ekonomů před právníky. Právo ale není brzdou podnikání, je hlavně nástrojem usnadnění obchodních, podnikatelských i občanskoprávních aktivit.

Důvodem pro studium práva je v prvé řadě existence **právních rizik spojených s různými lidskými činnostmi**, jejichž přehlížení může znamenat ohrožení či konec jinak dobře připraveného podnikatelského projektu (nesplnění veřejnoprávních podmínek podnikání, nerespektování cizí ochranné známky aj.). Druhým důvodem je **existence transakčních nákladů**. Nástroje pro snížení těchto transakčních nákladů jsou často právního charakteru. Volbou nevhodného právního instrumentu nebo opomenutím právního pravidla se může určitý obchod prodražit. Na druhé straně ale právo samo některé transakční náklady vytváří. Třetím důvodem pro studium práva je **nutnost právní ochrany majetku**, resp. práv nabytých při podnikání či jinak, např. v důsledku právního nástupnictví (dědění, fúze aj.); pokud by taková ochrana právními prostředky (tedy vynutitelná státní mocí) neexistovala, nemělo by vůbec smysl s podnikáním začínat, protože nabytá aktiva by bez právní ochrany mohla být velmi snadno odcizena, zpronevěřena apod.

1.1.2 Právní rizika podnikání a transakční náklady

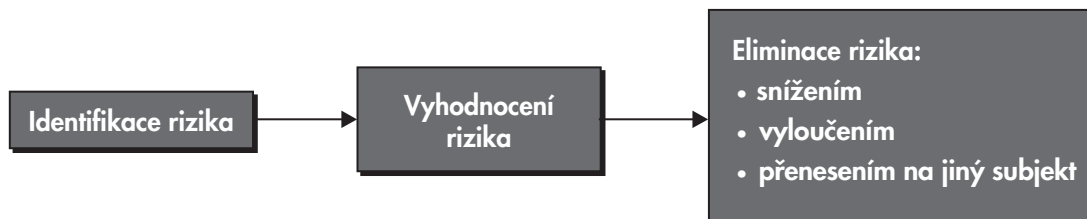
Rizika podnikání vyplývají z činnosti či nečinnosti podnikatele a ostatních subjektů (konkurentů, zákazníků, dodavatelů, státních orgánů a třetích osob) na trhu i mimo něj. Těchto rizik je celá řada, jedním z největších však je riziko insolvence smluvního partnera, které se často podceňuje (např. máme perfektní smlouvu s řadou záruk a s vysokými smluvními pokutami atd. – řada těchto smluvních garancí však v případech konkursu nefunguje). Je proto nutné si při sjednávání smluv vždy klást otázku, co se stane, když na druhou smluvní stranu bude vyhlášen konkurs.

Každý subjekt se snaží maximalizovat svůj zisk, a nikdo se zejména v obchodních vztazích nebude starat o vaše práva a zájmy. Proto také platí stará právní zásada *vigilantibus iura scripta sunt* (práva náleží bdělým), neboli každý se musí o svá práva starat sám. Jestliže je proti vám uplatněna pohledávka, která je promlčena, ale vy si to neuvědomujete, tak ani protistrana, ani soudce vás nejsou povinni informovat o promlčení, i kdyby o tom oba věděli.

¹⁾ Pro zájemce viz např. www.leblog.cz nebo v angličtině <http://lawecon.lp.findlaw.com/>

OBRÁZEK 1.1

Při práci s riziky doporučujeme postupovat následujícím způsobem

Identifikace právních rizik podnikání

Rizika podnikání vyplývají též **z právního prostředí**. Například:

- a) jsou přijaty nové právní předpisy; to může zvýšit náklady (příklady: nové ekologické daně, zavedení registračních pokladen, elektronické mýto, změna zákonných úroků z prodlení atd.),
- b) existující právní předpis začne být vykládán jinak; takových případů je celá řada, někdy trvá několik let, než určitý spor doputuje k Ústavnímu soudu, který pak podá výklad zcela opačný, než jaký provedly obecné soudy. Ačkoliv princip právní jistoty je jedním ze základních principů právního státu, v praktickém životě narazíme velmi často na případy právní nejistoty.
- c) Právní předpisy jsou nejasné a nesrozumitelné a nedávají jasný pokyn, jak se mají občané, podnikatelé a úřady chovat, případně jasně nedefinují, co je zakázáno a co je dovoleno.

Rizika najdeme téměř ve všech oblastech činnosti podniku a života každého občana. Tato rizika, pokud se stanou realitou, generují určité ekonomické a právní důsledky.²⁾

2) *Nejistota práva může spočívat např. v tom, jestliže že stejný senát krajského soudu posuzuje zcela srovnatelné případy procesně odlišně, a to bez jakéhokoliv odůvodnění (rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 12. 8. 2004, čj. 2 Afs 47/2004-83). V oblasti vlastnického práva k nemovitostem byla dlouho nedorušená otázka, zda má být přednostně poskytnuta ochrana tomu, kdo věc převedl na jiného (s tím, že cena bude zaplacená později) a stal se obětí insolventnosti nebo podvodu kupujícího nebo tomu, kdo věc od insolventního či podvodně jednajícího kupujícího nic netuše koupil a řádně zaplatil a po odstoupení od původní kupní smlouvy původním vlastníkem zůstane s „holýma rukama“ - podrobněji viz Spáčil J.: Odstoupení od smlouvy a vlastnické právo třetích osob, Právní rozhledy 18/2006, s. 671. (opačný názor viz Stanovisko NS ze dne 19. 4. 2006, sp. zn. Cpjn 201/2005, a znovu opačně viz rozhodnutí Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 78/06).*

TABULKA 1.1

Rizika

Oblast činnosti	Příklad rizikového jednání	Právní důsledky
Marketing	Nekorektní reklama ³⁾ Metody nerespektující ustanovení o spotřebitelských smlouvách	Náhrada škody Zadostiučinění Riziko neplatnosti smluv
Finance	Nedostatečné zajištění úvěru Špatná úvěrová smlouva	Nevymahatelnost úvěru, zejm. v případech insolvence dlužníka či jeho úpadku
Výroba	Vadný výrobek (nebezpečí škody na zdraví nebo majetku jiných lidí) Neschválený výrobek ⁴⁾	Náhrada škody Odpovědnost za vady Neplatnosti prodeje
Vztahy se zákazníky	Špatné zákaznické smlouvy Nerespektování ustanovení o prodeji (spotřebitelské smlouvy), diskriminace Nerespektování ustanovení o ochraně osobních informací	Náhrada škody Neplatnost smluvního ujednání Smluvní pokuty aj.
Zaměstnanecké vztahy	Věková, rasová aj. diskriminace Pracovní úraz Nesprávně dávané výpovědi	Náhrada škody Zadostiučinění Neplatnost výpovědi
Veřejná správa	Nerespektování daňových předpisů, předpisů v oblasti odpadů a obalů	Veřejnoprávní sankce Náhrada škody
Průmyslová práva	Nerespektování registrovaných ochranných známek, průmyslových vzorů, licencí apod.	Náhrada škody
Ochrana osobnosti	Použití fotografie či jiného osobního statku bez souhlasu	Zadostiučinění Odstranění zásahu do práva aj.

Téměř vždy jsou důsledkem rizikového jednání (opomenutí) zbytečně vynaložené náklady (soudní výlohy, časové náklady k vyřízení sporu aj.).

Vyhodnocení rizik

Dalším krokem, který následuje po identifikaci rizik, je vyhodnocení (i) pravděpodobnosti hrozící újmy a (ii) její závažnosti. Při tom vycházíme z historie firmy (jaké ztráty utrpěla v minulosti a z jakých příčin), z údajů o odvětví, z vyjádření expertů aj. Větší pravděpodobnost, že určitá újma nastane, může být eliminována relativně nízkou úrovní škod. Na druhou stranu i nepravděpodobné škody však zasluhují velkou pozornost, jestliže výše škody může být tak vysoká, že může ohrozit podstatu našeho podnikání (např. rizika vlastníků menšinových podílů v obchodních společnostech za určitých situací).

Eliminace rizik obecně

Riziko je možné vyloučit, ale mnohem častěji je nutné s ním žít. Při práci s riziky se používají různé metody: vyloučení rizika, snížení rizika, přenesení následků na jiný subjekt. Je-li riziko obzvláště velké a jestliže jeho nežádoucí důsledek je vyšší, je vhodnější se rizikového chování zcela vzdát. Příkladem takového vzdání se je např. postup vlastníka Želetavské mlékárny.

³⁾ Společnost Mountfield v roce 2005 zahájila reklamní televizní kampaň, jejíž součástí byla i scéna parodující postavu ortodoxního žida. Jeho roli hrál bavič Zdeněk Izer. Proti tomuto spotu protestoval izraelský velvyslanec, který reklamní spot firmy považoval za projev antisemitismu. Společnost Mountfield v důsledku toho předčasně ukončila tuto televizní kampaň (aniž by došlo k projednání v Radě pro reklamu nebo před soudem). Vznikla jí tak újma v rozsahu zbytečně vynaložených nákladů na reklamu.

⁴⁾ Kupní smlouva, kterou jako kupující uzavřel spotřebitel, je absolutně neplatná (par. 39 obč. zák.), je-li předmětem prodeje věc, jejíž prodej na spotřebitelském trhu nebyl příslušným orgánem schválen, ač takovému schválení podle zvláštních právních předpisů podléhá (rozsudek KS v Hradci Králové ze dne 28. 11. 2001, sp. zn. 25 Co 355/2001).

PŘÍKLAD 1.1

Apetito v. Apetitito

Dvě mlékárenské společnosti vedly od roku 2000 spor o ochrannou známku Apetito. Společnost TPK Hodonín domáhá na Želetavské sýrárně (nyní Bel Sýry Česko-BSC), aby se zdržela užívání označení Apetito a Apetitito pro sýry, odstranila takto označené výrobky z trhu a zaplatila přiměřené odškodnění.

Želetavská sýrárna se naproti tomu domáhá toho, aby TPK přestala používat slovo ORIGINAL pro označování svých sýrových výrobků značky Apetito, aby přestala uveřejňovat nekorektní sdělení, která poukazují na porušování práv k ochranné známce Apetito včetně výhrůzek vůči odběratelům sýrů s názvem Apetitito Želetavské sýrárny. TPK Hodonín tvrdí, že má exkluzivní právo užívat toto označení proto, že má známku Apetito od roku 1993 zaregistrovanou u Úřadu průmyslového vlastnictví. Želetavská firma, která později značku upravila na Apetitito, argumentuje prvenstvím v uvedení sýru do výroby i na trh (již před 33 lety). Podle ní se po privatizaci výrobky začaly lišit, protože obě společnosti nezávisle na sobě upravují složení i technologii výroby.

V roce 2006 soud vyhověl žalobě TPK a uložil BSC zdržet se dalšího používání označení Apetitito. Tato se odvolala, avšak přesto se rozhodla, že označení Apetitito zmizí z pultu českých obchodů. Firma výrobek přejmenovala na Smetanito, v obchodech se pod novou značkou objevil v průběhu září 2006.

Zde je vidět, že firma BSC se rozhodla riziko vyloučit změnou označení produktu přesto, že o ochrannou známku vede dále soudní spor.

Vyloučení rizika

Úplné vyloučení rizika je téměř nemožné. Bezrizikové podnikání neexistuje. Je však možné vyloučit riziko u dílčích operací, např. riziko nezaplacení za dodání zboží lze eliminovat sjednáním platby předem apod.

Snížení rizika

Riziko nezaplacení zákazníkem lze snížit monitoringem plateb, výhradou vlastnického práva k prodávaným věcem, zálohami apod. Riziko při koupi podniku či jeho části nebo akcií lze snížit provedením tzv. **due diligence**. Tento pojem pochází z amerického práva (doslovně přeložen znamená „řádná opatrnost či svědomitost“). Jedná se de facto o analýzu podniku, zejména v právní, daňové, finanční a stále častěji i v oblasti životního prostředí, s cílem zobrazit silná i slabá místa podniku a rizika spojená s jeho transakcí. Postup v rámci due diligence je významným nástrojem pro stanovení kupní ceny a formulování smluvních garancí.

Příklady snížení rizika

Riziko ochodu zaměstnance i s databází zákazníků lze snížit konkurenční doložkou v pracovní smlouvě a prací se zaměstnanci (omezením přístupu k citlivým datům), riziko změny kursu lze snížit kursovou doložkou, riziko žaloby z důvodu diskriminace na základě rasy, pohlaví či věku lze snížit vydáním vnitropodnikové směrnice a kontrolou jejího plnění atd.

Přenesení hrozby rizika na jiný subjekt

Typické je v tomto ohledu pojištění. Dříve byla právní úprava pojištění předmětem občanského zákoníku, nyní je obsažena v zákoně o pojistné smlouvě (zák. č. 37/2004 Sb.). Dále existují i různé další nástroje přenesení rizika transakce, jako např. příslib odškodnění (§ 725 obch. zák.).

Transakční náklady

DEFINICE

Transakční náklady

Využívání trhu, resp. cenového mechanismu, není zcela zadarmo, nýbrž nese s sebou určité náklady. Musí se získat informace o trhu, vést jednání s ostatními účastníky trhu, je nutné vyhotovit smlouvy, kontrolovat jejich plnění, přijímat opatření k vyřešení možných sporů apod. Souhrn těchto nákladů nazval Ronald Coase **transakčními náklady**.

Právo může usnadňovat obchodní transakce snižováním transakčních nákladů. V některých případech může být výše těchto transakčních nákladů natolik významná, že k některým typům transakcí by bez existence právních pravidel vůbec nedošlo.

Aby mohl jakýkoliv podnikatel provádět obchody, musí nejprve zjistit, s kým chce vůbec obchodovat, kontaktovat potenciální obchodní partnery, dále musí zjistit, jaké jsou podmínky pro jednání, musí vést jednání až k vlastnímu sjednání smlouvy a musí monitorovat dodržování podmínek smlouvy atd.; s těmito činnostmi jsou spojeny též určité náklady, a to jak náklady tržní, tak i náklady vnitropodnikové.

Transakční náklady zpravidla nemají charakter placené ceny, a nejde tedy o náklady na výrobu. Transakčními náklady jsou též náklady spojené s pořízením nebo prodejem určitého aktiva, zejména různé poplatky a provize makléřům, právním, daňovým aj. poradcům, Středisku cenných papírů, náklady na směnu valut apod. Při nákupu zboží mohou být transakčními náklady dopravné či poplatky za výměnu cizí měny, pojistné aj., není jimi však vlastní cena zboží.⁵⁾ Příklad definice některých transakčních nákladů obsahuje vyhláška o účetnictví bank (č. 563/1991 Sb.): „Součástí pořizovací ceny jsou též přímé transakční náklady s pořízením související, které jsou účetní jednotce při prvotním zachycení známy, zejména poplatky a provize makléřům, poradcům, burzám. Transakční náklady nezahrnují úroky z úvěrů na pořízení cenného papíru a podílu, jinak také označované jako náklady na financování, prémii nebo diskont, interní správní náklady nebo náklady na držbu.“

Část transakčních nákladů tvoří náklady související s právem. Některé z nich jsou nevyhnutelné a jsou určovány právním řádem (poplatky Střediska cenných papírů při převodech cenných papírů, zaplacení minimální výše základního kapitálu při založení společnosti, povinné pojištění atd.). Jiné náklady právního charakteru závisí na úvaze podnikatele, např. zda si při koupi podniku nechá provést due diligence, zda přijme rizika vyplývající z konkrétní smlouvy aj., aniž by nechal podmínky transakce prověřit právníkem atd. Transakčními náklady jsou např. i náklady spojené vymáháním pohledávek u soudu. Jedná se nejen o náklady vlastního advokáta (zpravidla smluvní odměna), ale i o náklady protistrany v případě neúspěchu (podle tzv. advokátního tarifu, tj. vyhl. 484/2000 Sb.) – dále o náklady ve formě soudních poplatků či nákladů na znalecké posudky, cestovné za cesty k soudu apod.

Příklad: Chceme-li u soudu uplatnit pohledávku ve výši 1 milion Kč, musíme počítat s těmito náklady za řízení v první instanci (dle advokátního tarifu platného v roce 2008):

Náklady vlastního právního zastoupení: 57 300 Kč, tj. přes	5 % pohledávky
Soudní poplatek	4 % pohledávky
Náklady právního zastoupení protistrany (při neúspěchu)	5 % pohledávky
Tj. jen za řízení v prvním stupni činí transakční náklady mezi	9 % až 14 % pohledávky

Za odvolací řízení vznikají další náklady zhruba ve stejném rozsahu. Tato čísla vedou k úvaze, zda je účelné se v některých případech soudit. Souhrn transakčních nákladů může převyšovat případný výtěžek. To platí dvojnásob u sporů s nejistým výsledkem.

5) Blíže k transakčním nákladům viz:

<http://209.85.135.104/search?q=cache:LkAXTHIjgwYJ:www.econ.muni.cz/~qasar/vyuka/inst/inst-sylabus.pdf+%22svoboda+smlouvy%22&hl=cs&gl=cz&ct=clnk&cd=14&client=firefox-a#11>

Příkladem snižování transakčních nákladů v oblasti práva je např. používání osvědčených smluvních typů a **obchodních podmínek**; podnikatel pak nemusí plýtvat časem a náklady na vymýšlení všech eventualit, které v rámci transakce mohou nastat a které by jinak musel řešit ve smlouvě. Transakční náklady naopak zvyšuje požadavek zákona **na minimální výši základního kapitálu** obchodních společností, různé poplatky notářům, úřadům aj. Obchodní podmínky zpravidla stanoví řadu osvědčených a pro jejich tvůrce výhodných pravidel pro obchodní situaci, která se má opakovat; jde o pravidla pro vznik smlouvy a její změny, způsob provádění objednávek, místo a čas plnění, záruční podmínky, způsob uplatňování nároků z vad a nároků na náhradu škody, splatnost a způsoby placení, smluvní pokuty, rozhodné právo (při přeshraničních transakcích), soudiště, tj. soud příslušný pro projednání sporu.

1.1.3 Trendy ve vývoji rizik

Kromě tradičních rizik (neplaticí dlužníci, tržní rizika, přírodní katastrofy apod.) se v poslední době čím dál více objevují rizika související s diskriminací, s ochranou osobnosti a se zásahy do životního prostředí. **Rizika spojená s diskriminací určitých skupin** budou čím dál větším předmětem nejrůznějších sporů. Diskriminace se projevuje nejčastěji v souvislosti s rasou, pohlavím – ale roli hrají též jiná kritéria (věk).

Příklady: Spor uchazečky o funkci v podniku Pražská plynárenská, kde je předmětem diskriminace na základě pohlaví⁶⁾, případ provozovatele restaurace, který odmítl obsloužit romské hosty, kde je předmětem diskriminace na základě rasy, případ výpovědi z pracovního poměru, jehož skrytým důvodem by mohl být věk zaměstnance.⁷⁾

V praxi soudů byly řešeny i případy diskriminace na základě **kritéria pobytu** v určitém městě.

Příklady: Dopravní podnik v Hradci Králové vázal poskytování slev pro starší občany na trvalý pobyt v Hradci Králové a Pardubicích, čímž byli spotřebitelé nespĺňující kritérium místa pobytu diskriminováni. Podobně dopravce v Liberci poskytoval síťové jízdenky za různé ceny podle místa pobytu.⁸⁾

Další rizika souvisejí s právem na ochranu osobnosti a na ochranu soukromí (příklady k tomuto tématu najdete v části týkající se ústavního systému a konkrétně práva na ochranu osobnosti).

6) Viz např. rozhodnutí NS z 11. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 246/2008.

7) Nález ÚS ve věci II. ÚS 1609/08.

8) Rozhodnutí NSS 1 As 14/2006-68 a NSS 4 As 63/2005.

1.1.4 Informace o právu

Předpokladem pro účinné řízení právních rizik a pro snižování transakčních nákladů je dostatek relevantních a věrohodných **informací o právu**. Základním zdrojem jsou především právní předpisy uvedené ve Sbírce zákonů a ve Sbírce mezinárodních smluv. Tyto sbírky existují jak v listinné podobě, tak v několika elektronických verzích.⁹⁾ Vzhledem k časté novelizaci právních předpisů je ovšem obtížné najít aktuálně platný text zákona přímo ve sbírce zákonů. Aktualizované právní předpisy však lze bez problémů najít v různých automatizovaných právních systémech (např. ASPI, Lexdata, Sagit). Občas je vydáno tzv. **úplné znění** určitého zákona, v němž jsou zapracovány všechny novely platné k datu vydání. Vyhlášení úplného znění zákona ve znění jeho pozdějších novel však není právním předpisem, jeho funkce je pouze informativní, mající za cíl usnadnit orientaci ve vícekrát novelizovaném předpisu. Zdrojem práva EU je Official journal – Úřední věstník Evropských společenství, z větší části bohužel stále nikoliv v češtině. Jiným zdrojem informace jsou důvodové zprávy k návrhům zákona a judikáty soudů vyšších stupňů, názory obsažené v právní literatuře aj. Na internetu jsou informace o právu k dispozici na těchto stránkách (uvedeny jsou jen ty nejdůležitější):

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR	www.nsoud.cz
rozhodnutí Nejvyššího správního soudu	www.nssoud.cz
rozhodnutí Ústavního soudu	www.judikatura.cz
aktuální znění právních předpisů	portal.gov.cz
server České advokacie (obsahuje i seznam advokátů)	www.cak.cz
server Notářské komory (notáři, Rejstřík zástav)	www.nkcr.cz
Ministerstvo spravedlnosti (obsahuje mj. seznam soudů, soudců, znalců, tlumočnicků aj.)	portal.justice.cz
nakladatelství C. H. Beck	www.ipravo.cz
oficiální portál vlády pro podnikání a export	www.businessinfo.cz
	www.epravo.cz
	www.profipravo.cz
Informace a články o právu v češtině	www.leblog.cz
	jinepravo.blogspot.com

CVIČENÍ 1.1

Jaké je největší riziko právního charakteru ve vaší firmě (příklad: neplatící dlužníci či zákazníci, riziko vzniku škody)?

CVIČENÍ 1.2

Třetí osoba přijme ručení za závazky vašeho dlužníka. Je tím riziko nezaplacení vaší pohledávky vyloučeno?

CVIČENÍ 1.3

Obchodní podmínky jsou prostředkem zvyšování, či snižování transakčních nákladů?

⁹⁾ Elektronické sbírky zákonů existují v několika podobách:
 Sbírka zákonů (Ministerstvo vnitra) [nutný Acrobat Reader]
 Sbírka zákonů (Sagit – InfoNet)
 Sbírka zákonů (TORI Soft)
 Sbírka zákonů (epravo.cz)
 Sbírka zákonů (ASPI)
 Sbírka zákonů a Sbírka mezinárodních smluv (sbr.info – Archivace, s. r. o.)

Chcete se dozvědět více:

- ☐ Kodex reklamy naleznete na <http://www.rpr.cz> (včetně rozhodnutí Arbitrážní komise Rady pro reklamu)
- ☐ O transakčních nákladech se dozvíte více v časopisu Moderní řízení: <file:///C:/DOCUME~1/admin/LOCALS~1/Temp/clanek.html>
- ☐ K ekonomické analýze práva viz: <http://www.ipravnik.cz/ipravnik/ipravnik.nsf/lkpplainnews/45AB-CB67941535EFC1257050003304EC>
- ☐ O rizicích vyplývajících z nekalosoutěžního jednání se dozvíte více na stránkách Úřadu pro hospodářskou soutěž: www.compet.cz
- ☐ O rizicích vyplývajících ze shromažďování osobních údajů a z porušení práva na soukromí se dozvíte více na stránkách Úřadu pro ochranu osobních údajů www.uoou.cz
- ☐ O rizicích vyplývajících z možného porušení průmyslových práv – viz stránky Úřadu pro patenty a vynálezy. www.upv.cz
- ☐ O rizicích souvisejících s veřejnými zakázkami – viz např. <http://portal-vz.cz>

1.2.

Pojem právo

1.2.1 Pojem „právo“ a vznik a funkce práva

Když přemýšlíte o právu, jaká představa se vám v hlavě vynoří? Policista zatýkající zločince, Sbírka zákonů, soudce vyhlašující rozsudek...? V literatuře najdeme širokou škálu definic. Pro naše účely použijeme následující:

DEFINICE**Právo****Je systém:**

- obecně závazných pravidel a principů chování,
- určený k regulaci chování ve společnosti,
- usnadňující osobní a obchodní vztahy (např. tím, že alokuje rizika různých činností či transakcí),
- poskytující mechanismus pro řešení sporů,
- tato pravidla jsou vyvinuta a vynucována státní mocí (tím, že stát stanoví a vynucuje sankce za porušení povinností).

Vedle tohoto pojmu tzv. objektivního práva existuje ještě pojem **subjektivní právo**, které je definováno jako míra možného chování, resp. jako souhrn oprávnění účastníka určitého právního vztahu (viz blíže část 2.3.2).

Právo je velmi **proměnlivý** společenský systém, neboť se neustále mění a jako systém je do značné míry **nedokonalý**. Právo reaguje na nejrůznější společenské i technologické vlivy. Není tomu tak dávno, kdy v USA i v Evropě bylo značně rozšířeno placení šeky. Nové technologie (platební a kreditní karty a internet) však význam šeků značně potlačily.¹⁰⁾ Právo na to reagovalo novou legislativou týkající se nových platebních a úvěrových prostředků. Rovněž rozšíření internetu má za následek změny v právním řádu (provádění právních úkonů elektronickou cestou, elektronický podpis aj.).

K proměnlivosti práva

Proměnlivost práva se projevuje v prvé řadě tím, že stát vydává stále nové zákony a jiné právní předpisy, časté jsou novelizace existujících právních předpisů, jejich kodifikace a konsolidace.

Novelizací nazýváme změnu stávajícího právního předpisu (neboli jak se dále dozvíme normativního právního aktu). Tyto změny probíhají neustále a průběžně a zasahují do každé oblasti práva. Obchodní zákoník byl od r. 1991 již nejméně 50krát novelizován. Novelizačními rekordmany jsou ovšem daňové předpisy. Neustálé novelizace někdy právní řád zjednodušují, ale častěji do něj vnášejí chaos a ztěžují orientaci v něm.

Dalším pojmem souvisejícím s proměnlivostí práva je **kodifikace**. Kodifikace spočívá v celistvé úpravě celého právního odvětví (např. občanského, pracovního či trestního práva) a ve vytvoření tzv. kodexu čili zákoníku). Příkladem kodexu je např. obchodní zákoník nebo trestní zákoník.

Pojem **rekodifikace** pak znamená přepsání stávajícího kodexu pro určité odvětví práva. Nejnovějším příkladem rekodifikace je nový trestní zákoník účinný od 1. 1. 2010.

S proměnlivostí práva souvisí i pojem **judikatura**, což je pojem, který obecně označuje rozhodování soudů a představuje další prvek proměnlivosti práva. Názory soudů na to, jak posuzovat ten který právní problém, se v průběhu času vyvíjí a někdy se názory soudů mění zcela radikálně.

Příklady změn v judikatuře: Některé obce zápasí s problémem prostituce, a proto vydávaly a vydávají obecně závazné vyhlášky, kterými se snaží tuto činnost plošně eliminovat. Ministerstvo vnitra ale pravidelně navrhovalo, aby Ústavní soud tyto vyhlášky zrušil. Až do roku 2007 ÚS tyto vyhlášky rušil s tím, že takový zákaz není možné uložit plošně, ale jen ve vyhrazených místech (zákaz v blízkosti škol apod.). Ale v roce 2007 Ústavní soud svůj pohled radikálně změnil a vyslovil: Riziko ohrožování mravní výchovy mládeže stojí nad právem na svobodu podnikání nebo právem vlastnickým. Radnice ani nemusí přesně vymezovat prostor, ve kterém má být prostituce zakázána. Nyní postačí, když obec ve vyhlášce zákaz vymezení plošně na všechna veřejná prostranství.¹¹⁾

K nedokonalosti práva

První důvod, proč je právo nedokonalým systémem, spočívá v tom, že právo nemůže postihnout všechny situace, které mohou nastat. Pravidla chování stanovené právem musí zůstat v obecné rovině; proto právo stanoví pravidla, z nichž existuje nepřeberné množství výjimek.

Druhým důvodem je nedokonalost zákonodárců, třetím je nedokonalost soudů a ostatních osob aplikujících právo a čtvrtým je, že se nejedná o exaktní obor (právo nelze přesně kvantifikovat). Nedokonalost zákonodárců vyplývá z toho, že jsou to lidé nejrůznějších profesí, které mají k právu někdy dost daleko, lidé s nejrůznějšími prioritami a životními zkušenost-

¹⁰⁾ *Anglická platební rada (Payment Council Board) v prosinci 2009 oznámila, že se do devíti let přestane platit šeky. Šekový systém v Anglii trval od roku 1659, tj. zhruba 350 let; <http://aktualne.centrum.cz/finance/penize/clanek.phtml?id=656376>.*

¹¹⁾ *<http://jinepravo.blogspot.com/2008/02/jet-jednou-ke-zmn-judikatury-stavnbo.html>.*

mi. Nedokonalost soudců (některých) vyplývá z řady okolností. Soudce se např. neseznámí s poslední změnou zákona či s judikaturou nejvyšších soudů, čili je líný nebo nedostatečně vzdělaný. Nebo je ovlivněn svým společenským zázemím. Např. soudkyně, jejíž manžel je lékařem, se patrně bude dívat jinak na případ náhrady škody způsobené nesprávnou lékařskou diagnózou než soudce, v jehož rodině žije oběť podobně nesprávné diagnózy nebo lékařského zákroku. Zřejmým důkazem je množství rozsudků rušených v odvolacím či dovolacím řízení vyššími soudy.

Závislost rozhodnutí na osobě konkrétního soudce dokumentuje i výrok předsedy senátu Vrchního soudu v Praze, který rozhoduje o odvoláních ve věcech trestného činu vraždy a který tvrdí, že pokud někoho zavraždíte v Českých Budějovicích, velmi pravděpodobně dostanete vyšší trest než v Ústí.

Třídění práva

Právo lze třídit různými způsoby. Základní způsoby dělení jsou následující:

- podle odvětví (občanské, obchodní, pracovní aj.),
- na soukromé a veřejné,
- na hmotné a procesní.

Soukromé versus veřejné právo

Právníci sice dělí právo na právo soukromé a na právo veřejné, obecně platnou definici však těžko hledat. Některá právní odvětví, např. právo pracovní, nelze beze zbytku zařadit do žádné z uvedených kategorií, prvky soukromoprávní a veřejnoprávní se zde prolínají. Také pro právo průmyslového vlastnictví je typické prolínání veřejnoprávních a soukromoprávních aspektů; nakládání s ochrannými známkami a patenty je podřízeno předpisům veřejného práva, a jsou tedy chráněny nejen prostředky práva soukromého, ale i práva veřejného.¹²⁾

Zajímavý je vztah trestního práva (tedy čistě veřejného) a občanského práva (tedy převážně soukromého) práva. V České republice je často tendence řešit majetkové delikty cestou trestního stíhání. K tomu značnou měrou přispívají média, pro něž je trestněprávní postih v určité kauze mediálně mnohem atraktivnější než občanskoprávní řešení. Přitom majetkový postih cestou občanskoprávního řízení zejména v oblasti kriminality bílých límečků, např. v podobě náhrady škody, může být mnohem efektivnější než trestní stíhání, které viníci velmi často nějak „ustojí“ (často pro procesní vady nebo vady vyšetřování) nebo odchází s minimálními tresty, aniž by jejich „kořist“ byla nějak ohrožena. Trestní právo má podle ÚS místo pouze tam, kde jiné prostředky ochrany práv fyzických a právnických osob jsou vyčerpané, neúčinné nebo nevhodné.¹³⁾

Jiný případ průniku veřejného práva (trestního) a soukromého práva (obchodního) obsahuje rozhodnutí Ústavního soudu: „Právní řád, byť vnitřně diferencovaný, tvoří jednotu, a jako s takovým je třeba s ním zacházet při aplikaci jednotlivých ustanovení a institutů; proto, pokud jde o naplnění objektivních znaků trestného činu zpronevěry, nemůže být ignorována obchodněprávní stránka věci.“¹⁴⁾

¹²⁾ Rozhodnutí NSS 6 A 157/2002-24.

¹³⁾ Nález ÚS ze dne 3. 3. 2005, sp. zn. II. ÚS 413/04.

¹⁴⁾ Rozhodnutí ÚS ze dne 8. 11. 2001, sp. zn. IV. ÚS 564/2000.

Veřejné právo

DEFINICE

Veřejné právo

Je ovládáno principem nadřazenosti jednoho subjektu druhému; nadřazený subjekt je stát, státní orgán nebo jiný orgán veřejné moci (obec), který je vybaven mocenskými pravomocemi vůči jiným osobám; veřejné právo se zabývá vztahem jedince a společnosti. Typickými odvětvími veřejného práva jsou právo správní, daňové, trestní, právo životního prostředí aj.

Příkladem veřejnoprávního vztahu je vztah mezi účastníkem stavebního řízení a stavebním úřadem. Významnými odvětvími veřejného práva jsou zejména ústavní právo a právo trestní (viz část 7). Nejobsáhlejší část veřejného práva ale tvoří správní právo, jehož normy upravují činnost veřejné správy (viz část 8).

Platí ovšem, že veřejné právo stále více proniká do našich životů a že stát dnes reguluje téměř vše.

Soukromé právo

DEFINICE

Soukromé právo

Je založeno zejména na těchto principech:

- rovnost subjektů práva,
- autonomie vůle účastníků práva; subjekty si mohou dohodnout vše, co není zákonem zakázáno,
- zásada pacta sunt servanda (smlouvy musí být plněny).

Příkladem soukromoprávního vztahu je vztah mezi zhotovitelem díla a jeho objednatelem, vztah mezi prodávajícím a kupujícím aj.

Rovnost subjektů v soukromoprávních vztazích znamená rovnost formální, spočívající v tom, že zákon neposkytuje žádnému subjektu ani skupině právní výhody, jakož i v tom, že v soukromoprávní sféře není žádná ze stran vůči druhé v pozici nadřazenosti (či naopak podřízenosti). Formální rovnost ovšem nevylučuje skutečnou nerovnost, která vyplývá z přirozených i uměle vytvořených rozdílů mezi lidmi, z jejich různé hospodářské a společenské situace, jejich zkušeností, znalostí, společenského vlivu a přístupu k informacím.

Pozor: Zásadu „Co není zákonem zakázáno, je dovoleno“ (zásadu autonomie vůle)¹⁵⁾, která je typická pro soukromé právo, není možné vykládat tak, že je dovoleno absolutně vše, co není v právním předpisu **výslovně** zakázáno. Nejvyšší soud vyslovil ve věci, která se týkala Harvardského průmyslového holdingu právní větu: „Nedovolenost určitého jednání nemusí právní předpis upravovat vždy výslovně; může vyplynout z kontextu jednotlivých ustanovení příslušného právního předpisu“ (usnesení NS ze dne 21. srpna 2003, sp. zn. 29 Odo 185/2003). Ne vždy bývá zákaz určitého lidského chování vysloven v normě přímo; usoudit na něj lze výkladem. V případě, že zákon výslovně dovoluje jen určité chování, je tím zároveň zakázáno jakékoli chování jiné.¹⁶⁾

¹⁵⁾ Čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 2 odst. 3 Listiny.

¹⁶⁾ Usnesení NS ze dne 14. 6. 2001, sp. zn. 30 Cdo 257/2001.

Hmotné právo

DEFINICE

Hmotné právo

Stanoví, jaká práva a jaké povinnosti přísluší tomu kterému subjektu.

Typickým hmotněprávním předpisem jsou občanský zákoník a obchodní zákoník.

Procesní právo

DEFINICE

Procesní právo

Upravuje různá řízení, která vedou k ochraně práv účastníků právních vztahů.

Typickým procesním předpisem je občanský soudní řád, který je nástrojem k zajištění ochrany práv a oprávněných zájmů v občanském soudním řízení (§ 1 o.s.ř.); dále jsou to další procesní řády, zejména trestní řád a soudní řád správní. Hranice mezi hmotněprávními a procesněprávními předpisy však není zdaleka ostrá. Např. obchodní zákoník obsahuje řadu norem občanského procesu (např. § 131 obch. zák.).

Dělení podle odvětví

Existuje celá řada právních odvětví jak ve veřejném, tak i v soukromém právu. Kritériem pro dělení podle odvětví je předmět právní úpravy. Nejvýznamnějším odvětvím veřejného práva je ústavní právo, trestní právo a správní právo a dále procesní předpisy. Nejvýznamnějším odvětvím soukromého práva je občanské, resp. civilní právo a obchodní právo. Na rozdíl od občanského práva, jehož cílem je odškodnění poškozeného, spočívá účel trestního práva v potrestání pachatele trestného činu.

Různá právní odvětví někdy upravují podobné situace rozdílně. Proto je důležité určit, do jakého právního odvětví konkrétní situaci či vztah zařadit. Určitá osoba může uzavřít kupní smlouvu někdy jako konečný spotřebitel (tedy jako neobchodník), jindy jako podnikatel v rámci svého obchodního podnikání. To může mít různé důsledky, zejména proto, že spotřebitel je lépe chráněn ustanovením o spotřebitelských smlouvách (viz část. 4.8.2) nebo proto, že v obchodním právu jsou naopak delší promlčecí doby.

Určitým klíčem k řešení může být to, jak je smluvní strana označena. NS k tomu uvedl: „... při uzavírání smluv je ustálenou praxí, že podnikatelé při uzavírání smlouvy dají ve smyslu § 261 odst. 1 obch. zák. najevo, že závazkový vztah se týká jejich podnikatelské činnosti, právě i tím, že uvedou své identifikační číslo, čímž zároveň odliší nákup věci, kterou opatřují pro podnikání, od věci, kterou si opatřují pro svoji osobní potřebu.“¹⁷⁾

Příklad: Bezpečnostní agentura uzavře s osobou, která je současně podnikatelem, smlouvu o ostraze jeho rodinného domu. Bezpečnostní agentura poruší své povinnosti. Jakým předpisem se bude řídit odpovědnost agentury za škodu způsobenou podnikateli vloupáním třetí osoby do jeho objektu? Tuto otázku vyřešil NS tak, že nejde o vztah týkající se podnikatelské činnosti vlastníka budovy, odpovědnost agentury se tudíž posoudí podle obecného občanského práva: „Je pravda, že oba účastníci daného právního vztahu mají postavení subjektů podle obchodního zákoníku, neboť oba jsou podnikateli zapsanými v obchodním rejstříku, avšak vzhledem k tomu, že mezi nimi uzavřená smlouva o ostraze objektu nemá charakter obchodního vztahu a nejedná se ani o obchodní závazkové vztahy uvedené obch. zák., řídí se uplatněný nárok žalobce na náhradu škody občanským zákoníkem...“¹⁸⁾

¹⁷⁾ NS, sp. zn. 32 Cdo 1138/2007, ze dne 23.4.2007.

¹⁸⁾ NS z 18. 12. 2003, sp. zn. 25 Cdo 2101/2002.

<http://pravniradce.ibned.cz/c1-22647830-kdy-pouzit-obchodni-zakonik-a-kdy-jen-obcansky-zakonik-i>

I když se objektivní právo dělí na různá právní odvětví, mělo by být jednotným systémem. Jednota právního řádu, v němž koexistují vedle sebe jak veřejné, tak i soukromé právo, se projevuje v pravidlu, že na srovnatelné právní instituty obsažené v různých odvětvích musí být nahlíženo stejně. „Právní řád, založený na principech jednoty, racionality a vnitřní obsahové bezrozpornosti, s sebou nutně přináší imperativ stejného náhledu na srovnatelné právní instituty, byť upravené v rozdílných právních předpisech či dokonce odvětvích.“¹⁹⁾

CVIČENÍ 1.4

Patří obchodní zákoník do oblasti soukromoprávní, nebo veřejnoprávní? A proč?

CVIČENÍ 1.5

V obchodním zákoníku nalistujte ustanovení o obchodním rejstříku (§ 27 a n.); jsou normy zde obsažené normami veřejného práva, nebo normami soukromého práva?

Vznik práva

Na otázku, jak právo vzniklo, existují různé teorie. Od té, že vznik práva je neodmyslitelně spojen se vznikem státu, až po přirozenoprávní teorie, podle nichž je právo přirozeným systémem uspořádání společnosti.

Funkce práva

Právo je součástí naší kultury a odráží historii, hodnoty, ale i současné problémy té které společnosti. V průběhu času se vyvinuly různé právní systémy (viz část 1.2.4).

Základními funkcemi práva jsou:

- udržování pořádku,
- vynucování určitých standardů chování,
- usnadnění plánování a alokace rizik,
- podpora sociální spravedlnosti.

Udržování pořádku je doménou zejména trestního práva a řady odvětví správního práva. Vynucování určitých uznávaných standardů chování je vlastností všech právních odvětví. Usnadnění plánování souvisí s další vlastností práva, kterou je předvídatelnost. Jestliže například vím, že splnění smlouvy druhou smluvní stranou může být rychle soudně vynuceno nebo že v případě selhání smluvního partnera mohu od něj inkasovat smluvní pokutu nebo náhradu škody, plánuji své podnikatelské záměry jinak, než kdyby tyto právní záruky neexistovaly. Jestliže vím přesně, jaké jednání je zákonem zakázáno, zpravidla se mu vyhnou.²⁰⁾ Podpora sociální spravedlnosti je pak doménou daňového práva a sociálního zákonodárství.

Díky předvídatelnosti mohu oprávněně očekávat, že ostatní lidé budou pravidla chování obsažená v právních normách dodržovat.

Příklad: Po řidiči nelze spravedlivě požadovat, aby bez dalšího předpokládal možné porušení pravidel silničního provozu jiným řidičem a aby tomu přizpůsobil své počínání (obvykle předpokládáme, že dostaneme přednost v jízdě, jsme-li na hlavní silnici a nepočítáme s opakem). Řidič je oprávněn očekávat od ostatních řidičů dodržování stanovených pravidel.²¹⁾ To ovšem platí i pro jiné činnosti.

¹⁹⁾ Rozsudek NSS ze dne 26. 10. 2005, čj. 2 Afs 81/2004-54) a náleží ÚS ze dne 12. 10. 2000, sp. zn. III. ÚS 358/99 (Sb. nálezů a usnesení ÚS, sv. 20, str. 53).

²⁰⁾ Pojem předvídatelnosti se ovšem nevyčerpává pouze ve vztahu k předvídatelným důsledkům dodržení či porušení právních předpisů, ale působí i ve vztahu k soudním rozhodnutím; je legitimní předvídat, že soud rozhodne tím či oním způsobem, jestliže tak již rozhodl v obdobné věci v minulosti.

²¹⁾ Usnesení NS, sp. zn. 8 Tdo 76/2009, ze dne 11. 2. 2009.

1.2.2 Právní vědomí a mimoprávní normativní systémy

Pojem právní vědomí obsahuje dvě složky, a to:

- (i) znalost práva a
- (ii) názory na to, co je či není spravedlivé.

Znalost práva

Požadavek na znalost práva je vyjádřen dvěma principy: princip „neznalost práva neomlouvá“, který platí pro všechny subjekty a znamená, že nikdo se nemůže zbavit právní odpovědnosti proto, že nevěděl nebo nebyl seznámen s konkrétní právní normou. Druhým principem je princip „iura novit curia“, což znamená, že právní předpisy, které jsou součástí českého (československého) právního řádu, není nutné v soudním řízení dokazovat. Soudce má povinnost je znát. Jak je ovšem v právu obvyklé, nic neplatí absolutně a i názory na rozsah pravidla „neznalost práva neomlouvá“ se mění – viz jeden z posledních nálezů Ústavního soudu.²²⁾

Právní omyl spočívá v neznalosti anebo v ne úplné znalosti obecně závazných právních předpisů a z toho vyplývajícího nesprávného posouzení právních důsledků určitého jednání či opomenutí. Právní omyl je omluvitelný, jestliže se jedná o omyl, nemusel vyhnout ani při **vynaložení obvyklé opatrnosti**, kterou lze s ohledem na okolnosti případu po každém požadovat (může jít o např. o omyl, který vyvolalo nejasné znění zákona).

CVIČENÍ 1.6

- a) Má český soudce povinnost znát právní předpisy vydané za okupace (1939–1945)?
- b) A co evropské právo?
- c) A co mezinárodní Úmluvu o přepravě zboží po železnici COTIF?

Co je správné a spravedlivé?

Obecná znalost práva, tj. představy jednotlivých lidí o tom, co je platným právem a co je spravedlivé, se nemusí krýt s platným právem. Je proto nutné odlišovat účinnost právní normy v právním smyslu od účinnosti v sociologickém smyslu.²³⁾ To, že se obecné právní vědomí může lišit od platného práva, dokumentuje následující případ:

²²⁾ Posledním příspěvkem do diskuse je náleží Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 77/2006, z února 2007 ohledně tzv. legislativních přílepků, v němž soud vyslovil: Požadavek předvídatelnosti zákona jako součást principu právního státu přestává být naplňován v okamžiku, kdy novelizace zákona je součástí jiného zákona ve formálním smyslu, jehož obsah s novelizovaným zákonem nijak nesouvisí. Orientace adresáta právní normy v právním řádu se bez použití přístrojů informačních technologií stává zcela nemožnou.

²³⁾ Pro zájemce o více informací viz např. Fukuyama F., Velký rozvrat. Academia, Praha 2006 nebo Levitt S. D., Dubner S. J., Špekonomie aneb Freakonomics. Alfa, Praha 2006.

